

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MATEMATIK TASAVVURLAR
RIVOJLANISHINING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK XUSUSIYATLARI****N.O.Saidova****FarDU, maktabgacha ta'lim kafedrası v.b. dotsenti, p.f.f.d.(PhD)****N.Mashrapova****FarDU, maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17797859>**

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlar rivojlanishining psixologik-pedagogik xususiyatlari, hamda 3–7 yoshli bolalarning umumiy psixologik rivojlanish bosqichlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: organizmning o'sishi, psixik taraqqiyoti, asab tizimi, harakat organlari, kichik maktabgacha yosh, o'rta maktabgacha yosh, katta maktabgacha yosh.

Maktabgacha davr (taxminan 3 yoshdan 7 yoshgacha) bolalar rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda bola shaxsiyatining shakllanishi uchun asos yaratiladi: uning ruhiy jarayonlari, xotirasi, tafakkuri va hatto o'zini baholashi ham jadallik bilan rivojlanadi. Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarini chuqur bilish va inobatga olish tarbiyachi uchun g'oyat muhimdir.

Bu holat bola organizmining o'sishi va ruhiy rivojlanishi turli yosh davrlarida har xil kechishi bilan bog'liq; hatto bir yoshdagi bolalar ham ruhiy rivojlanish jihatidan bir-biridan sezilarli darajada farq qilishi mumkin. Maktabgacha ta'lim davri shartli ravishda quyidagi kichik bosqichlarga bo'linadi: kichik guruh (3-4 yosh), o'rta guruh (4-5 yosh), katta guruh (5-6 yosh) va maktabga tayyorlov guruhi (6-7 yosh). Har bir bosqichda bolaning jismoniy, aqliy va ijtimoiy imkoniyatlari kengayib, psixologik o'sish yuz beradi.

Kichik maktabgacha yoshdagi (3-4 yosh) bolalarda go'daklik davriga nisbatan bo'y o'sishi sekinlashadi, lekin nerv sistemasi va harakat organlari takomillashadi. Taxminan 3 yoshda bola birinchi marta qisqa muddatga bo'lsa ham o'z xatti-harakatlarini nazorat qila boshlaydi va mustaqil harakat qila boshlaydi. Bu davrda o'yin yetakchi faoliyat sifatida namoyon bo'ladi, bolada hissiy idrok va tasavvur qilish qobiliyati jadal rivojlanadi. Rolli o'yinlar orqali bolalar tevarak-atrofdagi voqelikni o'zlaricha qayta yaratadilar, tafakkurning obrazli (vizual) shakllari shakllana boshlaydi. Masalan, uch yoshli bolalarda "tasavvur qilish" (fantaziya) imkoniyati paydo bo'ladi va ular ko'rgazmali didaktik o'yinlar yordamida oddiy miqdor va shakl tushunchalarini farqlashga o'rganadilar.

O'rta maktabgacha tarbiya yoshida (4-5 yosh) bolaning miya faoliyati va idrok qilish imkoniyatlari yanada kuchayadi. To'rt yoshga kelib, bola jismoniy jihatdan ham sezilarli darajada o'sadi va miya yarim sharlari po'stlog'ining faollashuvi tufayli aqliy rivojlanish tezlashadi. Bu yoshdagi bolalarning nutqi ravelanishadi, xotirasi mustahkamlanadi, tevarak-atrofdagi voqea-hodisalarni taqqoslash ko'nikmalari shakllana boshlaydi. Tafakkur endi faqat vizual-intellektual emas, intuitiv mantiqiy tafakkur elementlari paydo bo'ladi. Bola hali tushunchalarni to'liq tahlil qila olmasa-da, mantiqiy bog'lanishlarni his qila boshlaydi. Bu davrda bolalar juda qiziquvchan, o'yinqaroq bo'lib qoladilar, har qanday faoliyat bilan qiziqib shug'ullanadilar, mustaqil harakat qilishga, fikrlashga intilishlari kuchayadi. Shunday qilib, 4-5 yosh davri bola tafakkurida katta sifat o'zgarishlari ro'y beradigan, xayol bilan real tafakkur o'rtasida muvozanat vujudga keladigan davrdir.

Katta maktabgacha yosh (5–6 yosh) – maktabga bir yil qolgan davr – bolaning aqliy va ijtimoiy jihatdan sezilarli yetuklashish pallasi. Bola olti yoshga yaqinlashganda miya po‘stlog‘ining tuzilishi kattalarnikiga yaqin holatga keladi, nerv tizimi barqarorlashadi. Bu davrga kelib bola o‘z xulqini nazorat qilishni o‘rganadi, ixtiyoriy diqqat va xotira imkoniyatlari ortadi. 5–6 yoshli bolalar o‘yin va topshiriqlarga jiddiyoq yondasha boshlaydi, o‘z harakatlariga *ijobiy baho* olishga intilishi kuchli bo‘ladi. Matematik tafakkur rivojida ham yangi bosqich kuzatiladi: bola endi o‘n gacha bo‘lgan sonlarni sanash va tushunishni to‘liq o‘zlashtirishi, buyumlarni miqdoriga ko‘ra taqqoslash va tartibga solishni tushunishi lozim. Mantiqiy fikrlash asosi shakllanadi, sabab-oqibat bog‘lanishlarini oddiy darajada anglay oladi. Shuningdek, shu yoshda bolalarning ijodiy faraz qilish qobiliyati (fantaziya) juda jadal rivojlanadi, ular nazariy jihatdan sodda muammolarni tasavvur qilgan holda hal qila boshlaydi.

Maktabga tayyorlov davri (6-7 yosh) maktabgacha bolalikning yakunlovchi bosqichi bo‘lib, bola maktab ta‘limiga har tomonlama tayyorlanadi. Hayotining yettinchi yilida bolaning harakatlari va bilish faoliyati yanada uyg‘unlashadi, o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyati paydo bo‘ladi. 6-7 yoshli bola endi o‘z diqqatini kerakli vaqtgacha ushlab tura oladi, o‘z faoliyatini rejalashtira oladi va nazorat qila oladi. Ijtimoiy jihatdan bu davrda bola kattalarning maslahatlarini tinglashga, jamoadagi rollarni tushunishga moyillik ko‘rsatadi. Bolaning qiziquvchanligi yuqori va u atrof-muhitni eksploratorlik yo‘li bilan o‘rganadi. Bu yoshga kelib bola son, shakl, rang, fazo va vaqt haqida anchagina tushunchalar to‘plashi, kundalik hayotdagi o‘zgarishlarni (masalan, yil fasllarining almashinishi, kun tartibi) idrok eta olishi kutiladi. Maktabga tayyorlov guruhi bolasi makon va zamonda mo‘ljallan bilishi, ikki va uch o‘lchovli fazo tushunchasini egallashi muhimdir. Umuman olganda, maktabga chiqish arafasida bolaning psixik rivojlanishi nisbatan barqarorlashib, bilishga qiziqishi yuqori, irodasi shakllangan va jamoadagi tartib-qoidalarga moslashishga tayyor shaxs namoyon bo‘ladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Olimovna, S. N. (2024). BOSHLANG‘ICH MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA MIQDORIY TUSHUNCHALARNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *Farg‘ona davlat universiteti*, (3), 47-47.
2. Saidova, N. O. "ILK MATEMATIK TUSHUNCHALARNI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN O‘YINLAR." *IMRAS* 8.1 (2025): 66-71.
3. Saidova, N. O. "MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MATEMATIK TASAVVURLARINI SHAKLLANTIRISHDA KREATIV, INNOVATSION YONDASHUVLAR." *ZA‘MONAVIY TA‘LIM ISLOHOTLARI VA ULARNING AMALIY YECHIMLARI: KONFERENSIYA MATERIALLARI* 1.3 (2025): 440-442.
4. Saidova, N. O. "ILK MATEMATIK TUSHUNCHALARNI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN O‘YINLAR." *IMRAS* 8.1 (2025): 66-71.
5. Ahmadjonova, D. M., and N. O. Saidova. "MAKTABGACHA TA'LIM YOSHDAGI NUQSONLI BOLALARDA MATEMATIKA MASHG'ULOTLARINI O'TKAZISH YO'LLARI." (2024).
6. Saidova N. O., Alijonova H. Maktabgacha ta‘lim tashkilotida zamonaviy innovatsion texnologiyalar //MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI. – 2025. – T. 3. – №. 3.
7. Saidova N. O., Ahmadjonova D. M. POSSIBILITY OF SCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS TO USE INTERACTIVE METHODS FOR THE EXPLANATION OF MATHEMATICAL CONCEPTIONS BY PREPARATORY GROUP //AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING. – 2025. – T. 3. – №. 2. – C. 254-258.